Sosiaali- ja terveysvaliokunta
ASIA: lausunto ja asiantuntijapyyntö HE 231/2021 vp *Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.*
Lausunnon antaja: Ikäinstituutti (Ikäinstituutin säätiö)

Ikäinstituutti kiittää mahdollisuudesta lausua näkemyksiään lakiuudistuksissa. Ikäinstituutti näkee uudistustyön erittäin tärkeänä, koska iäkkäiden palveluja tulee kehittää lainsäädännön uudistusten kautta. Katsomme kolmen lain kokonaisuutta erityisesti terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kautta.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen toimintakyvyltään heikentyvien iäkkäiden parissa:
Lakimuutokset yhtenäistävät uusille hyvinvointialueille tulevia sosiaalipalveluita. Palveluiden uudistamisessa ei tule unohtaa lain yhteistyöpykälää 4, johon on hyvä tarkentaa kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö ja yhdyspinta. Tutkimusten mukaan ikäihmisten palveluntarvetta voidaan keskeisesti siirtää toimintakyvyn säilymistä tukevilla liikkumisohjelmilla ja yksinäisyyttä vähentävillä mielen hyvinvointia edistävillä harjoitteilla ja harrastuksilla. Yhteistyötä tiivistettäessä myös iäkkäät löytävät ennaltaehkäisevät palvelut, joita erityisesti kolmas sektori tarjoaa.
Hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyessä toivomme, että sosiaalipalvelujen rooli nousee riittävän korkeaksi ja uudistukset päästään toteuttamaan ajantasaisina. Riski, että sosiaalipalvelut hautautuvat terveydenhuollon tehtävien alle voi toteutua ja siten nyt tehtävä uudistus ei varsinaisesti jalkaudu sellaisenaan ikäväestön hyväksi. Lakiin tulee kirjata riittävän tarkka kuvaus sanktioista. On myös hyvä harkita palveluiden piiriin pääsyn maksimiaikaa, joka ei saa venyä liikaa.

Osallisuus ja yhteisöllisyys:
Huomaamme, että iäkkäiden osallisuuden rooli jää lakiesityksissä kevyeksi. Osallisuus palveluketjuissa tulee mahdollistaa lakeja toimeenpantaessa. Osallisuus on keskeinen elementti HYTETU-työn onnistumisessa, joka vaatii palvelutuottosektorilta joka tapauksessa moniammatillista ja poikkisektorista työtä, yhdyspintatyön ohjaamana. Tässä kolmas sektori voi tarjota omia hyviä käytäntöjä tukemaan palvelutuotosta vastaavia tahoja.
Lakiehdotuksen mukaan yhteisöllinen asuminen järjestetään esteettömässä ja turvallisessa asumisyksikössä, jossa on yhteiseen käyttöön soveltuvia tiloja. Jotta yhteisöllisyyttä muodostuu, siihen tarvitaan yhteistä toimintaa ja asukkaiden osallisuuden kokemusta. Näiden tekijöiden toteutumista tulisi seurata asiakastyytyväisyyskyselyissä samoin kuin asukkaiden turvallisuudentunnetta. Omaishoidon tuen laajentaminen koskemaan yhteisöllistä asumista on tervetullut lisä.

Henkilökunta ja osaaminen:
Lakiuudistusten seurauksena palveluiden tuottamiseen tarvitaan lisää ammattitaitoista henkilökuntaa. Ilmaisemme huolemme riittävästä osaamisesta. Uudistuvasta palveluvalikoimasta pitää osata valita oikea-aikaisesti ja tarveharkintaisesti ja tämä vaatii ammattilaisilta osaamista laaja-alaisen toimintakyvyn arviointiin, seurantaan ja tukemiseen. Keskeisten iäkkäiden haasteiden eli liikkumiskyvyn heikkeneminen, yksinäisyyden kokemukset ja muistisairaudet luovat painetta lisääntyneeseen palveluntarpeeseen. Osaamisen tukemiseksi tulee hakea monipuolisia ratkaisuja, jossa myös kolmannen sektorin rooli tulisi huomioida.
Kannatamme omatyöntekijämallin käyttöönottoa. Mallin täytäntöönpanon yhteydessä tulee varmistaa riittävä osaaminen esteettömyyteen, turvallisuuteen ja asumisneuvontaan liittyvistä asioista.

Digitaaliset palvelut:
Palveluihin tuodaan aiempaa enemmän digitaalisia elementtejä. On tärkeää varmistaa palveluiden saaminen

myös ilman digitaalista elementtiä. Toivomme lakiin kirjattavan toimintaohjeet siitä, miten pulmatilanteet pystytään hoitamaan. Lisäksi ehdotamme, että kaikissa palveluissa tehdään jatkuvaa arviointia siitä, mitkä palvelut kannattaa hoitaa digitaalisesti. Ikäinstituutin kokemukset kenttätyöstä ikäihmisten parista antavat aihetta huoleen digitaalisten ratkaisujen toimivuudesta yhdenvertaisesti.

Ennakointi ja neuvonta:
On hyvä, että asumisen ennakointi sisällytetään neuvontapalveluihin. Tämä edellyttää myös henkilökunnan osaamisen kasvattamista ja lisääntyviä neuvontapalveluita. Ikäihmisten suhteen on hyvä myös tunnistaa tilanteet, joissa neuvonnan oheen tulisi tarjota ennakoinnin toteuttamista käytännössä.
Asumisen järjestelyistä ja niihin kuuluvista palveluista toivomme, että saateteksti ja säännökset tukisivat riittävästi asumisen ennakointia ja varautumista. Ehdotuksessa lakiin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista pykälässä 5 Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi esitetään, että suunnitelmiin on sisällytettävä tavoitteet, toimenpiteet ja yhteistyö ikääntyneen väestön asumista koskevien tarpeiden ennakoimiseksi sekä niitä vastaavan asumisen kehittämiseksi. Pidämme tätä erittäin tärkeänä. Siitä, kuinka ikääntyneiden asumista ennakoidaan ja asumista kehitetään kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä mitenkä se vastaa ikääntyneiden asumisen tarpeisiin, tulisi kerätä säännöllisesti seurantatietoa.

Turva-auttamispalvelu:
Ehdotuksessa sosiaalihuoltolain muuttamiseksi pykälässä 19 b turva-auttamispalvelu on nostettu aiemmasta esityksestä omaksi pykäläkseen kriteereineen. Se, että palvelu sisältää tarvittavan laitteiston, hälytysten vastaanoton ja avun antamisen, tekee palvelusta asiakkaalle helppokäyttöisen. Jotta palvelu hyvinvointialueiden järjestämänä vastaisi oikea-aikaisesti ikääntyneiden tarpeita, avun tarpeen arvioinnissa ja avun antamisessa tulisi pystyä ottamaan sekä yksilölliset tekijät että paikalliset olosuhteet huomioon.

Kotihoito:
Kotihoidon uudistamiselle on kuvattu hyviä, monipuolisuuteen ja toimintakyvyn tukemiseen liittyviä sisältöjä. Kannatamme, että lakiin kirjataan mahdollisimman konkreettiset sisällöt. Hyvänä näemme myös säännökset kotikäyntien suunnittelusta ja kotihoidon toteuttamisesta. Esimerkiksi henkilökohtaiset suunnitelmat fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn kannalta (esim. liikkumissuunnitelma) tai kotiaskareiden tekeminen yhdessä asiakkaan kanssa tuo ammattilaiselle konkretiaa hoivatyöhön ja lisää työn merkityksellisyyttä. Kotihoidon saaminen tarvittaessa ympärivuorokautisesti on tärkeä ikääntyneiden turvallisuuden tunteelle. Kotihoidon määrällisen ja laadullisen kehittäminen hyvä ja lisäksi on tärkeää myös seurata toteutumisesta lain toimeenpanon jälkeen.
Olemme samaa mieltä lakiesityksen perusteluissa mainitusta huolesta, jossa kotihoidon ensisijaisuuden periaate voi joissakin tapauksissa ohjata liiankin vahvasti käytännön toimintaa. Se saattaa johtaa siihen, että kotihoidossa on asiakkaita, joiden palvelutarve edellyttäisi asumista ympärivuorokautisia palveluja tarjoavassa yksikössä. On hyvä, että laki velvoittaa täsmällisiin saantikriteereihin niin että asiakkaan todellinen palvelujen tarve arvioitaisiin mahdollisimman luotettavasti.

Asumisen ratkaisut:
Monimuotoisten asumismuotojen edistämisen kohdalla näemme, että hyvinvointialueilla koordinoituun pitkäjännitteiseen ikäasumisen suunnitteluun ja järjestämiseen kunnissa ja palveluiden saavutettavuuteen tulee panostaa. Saavutettavuutta parannettaessa pääsy palveluiden piiriin helpottuu.

Tekstissä esitetty jalo ajatus siitä, että iäkkään ei tarvitse muuttaa uusien palveluiden perässä, vaatii varsin paljon nykyisiin toimintamalleihin verrattuna. Se vaatii tiloilta ja hoivakulttuurilta muutosta, jonka tueksi olisi hyvä miettiä toimeenpanoa tukevia toimia sekä asumismuotojen monipuolistamista.

Ikäinstituutti

Yhteisöllinen asuminen voi ennaltaehkäistä monin tavoin toimintakyvyn ja terveyden heikkenemistä ja näin vähentää tai myöhentää avun ja palveluiden tarvetta. Siihen, että kykenee hyötymään yhteisöllisestä asumisesta, vaikuttaa toimintakyky ja asumisaika, koska yhteisöllisyyden syntyminen edellyttää tutustumista, luottamuksen syntymistä ja vastavuoroisuutta. Pykälän 21 b mukaan yhteisöllistä asumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee sitä sillä perusteella, että hänen toimintakykynsä on alentunut ja hoidon ja huolenpidon tarpeensa kohonnut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavaan syyn vuoksi. Järjestämisen kriteereissä tulee huomioida, että henkilölle tarjotaan mahdollisuutta yhteisölliseen asumiseen riittävän aikaisessa vaiheessa, jotta siitä on hänelle hyötyä.

Pykälässä 21 c ehdotetaan, että ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee päivittäin vuorokaudenajasta riippumatta jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa, joiden järjestäminen kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla ei ole mahdollista tai asiakkaan edun mukaista. Ikääntyneiden pitkäaikainen perhehoito kuuluu ns. välimuotoisiin asumisratkaisuihin mutta sinne sijoittuu entistä huonokuntoisempia ikääntyneitä, joilla on usein muistisairaus. Jotta myös perhehoitoon ohjautuvien ikääntyneiden palvelut vastaisivat heidän yksilöllisiä tarpeitaan, on edistettävä sitä, että pitkäaikainen perhehoito toteutuu ympärivuorokautista palveluasumista vastaavasti yhteisöllisyyden, osallisuuden, turvallisuuden ja yksilöllisten tarpeiden huomioimisen suhteen. Perhehoitoon sijoittamisen kriteereissä tulee huomioida se, että ne henkilöt, joiden palvelutarve edellyttää ympärivuorokautista palveluasumista, eivät ohjaudu perhehoitoon.

Pykälässä 46 c säädettäisiin mahdollisuudesta toteuttaa samassa toiminnallisessa kokonaisuudessa erilaisia joustavia ja monimuotoisia asumis- ja palveluratkaisuja myös niin, että siellä voi asua myös muita henkilöitä, kuin palvelun tarpeessa olevia. Tämä edistäisi perheiden mahdollisuuksia ennakoida ja toteuttaa tarpeitaan vastaavia asumisjärjestelyjä. Monimuotoisen asumisen kehittämiseksi asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) rahoitusmallia tulee jatkossa uudistaa niin, että samaan kohteeseen voi sijoittua erilaisilla perusteilla palveluja tarvitsevia asukasryhmiä sekä ns. tavallista asumista, mikä tukee asuinalueen yhteisöllisyyttä ja palveluiden saatavuutta.

Palveluiden seuranta ja arviointi:
Näemme hyvänä THL:n velvollisuuden seurata palvelujen laatua. On tärkeää, että seuranta on riittävän ajantasaista ja tieto on automatisoidusti toimijoiden käytössä. Lisäksi tuemme ehdotusta asiakaspalautteen keräämisestä. Toivomme, että asiakasarviointi kattaa riittävän hyvin kaikkien tarjolla olevien palveluiden määrän ja laadun. Tulisi kysyä myös asumisen laadusta, esteettömyydestä, saavutettavuudesta, turvallisuudesta ja kunnossapidosta.

Katja Borodulin
johtaja, Ikäinstituutti, Helsinki